

Klestenitz Tibor

Erzsébet királyné a *Vasárnapi Újság* tükrében

Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy a *Vasárnapi Újság* című képes családi hetilap milyen képet alkotott Erzsébet királyné alakjáról. A nagy népszerűséget élvező orgánium hosszú ideig, 1854 és 1921 között állt fenn, így segítségével a dualizmus korának egészéről benyomást alkothatunk, ám az is fontos tényező, hogy a hetilap egyik szellemi atyja, Jókai Mór kiemelkedő szerepet játszott a királyné magyarországi kultuszának kialakításában.¹

A *Vasárnapi Újság* létrehozói – Pákh Albert szerkesztő, Jókai, valamint Gyulai Pál – elsősorban a közkedvelt angol vasárnapi sajtótermékeket, a népszerű ismeretterjesztésre vállalkozó, „széles körű olvasótábor számára szerkesztett, illusztrált, enciklopédikus lapokat” tekintették példaképüknek. Az önmagát néplapként meghatározó orgánium egyik lényegi alkotóelemét és fő vonzerejét a számos fametszet – a későbbi időkben pedig egyre növekvő arányban a fénykép – jelentette.² A népes szerzőgárda megbízható színvonalú kiadványt készített, amely történelmi, néprajzi és természet-tudományos témájú ismeretterjesztő cikkeivel, az aktualitásokról szóló beszámolóival, valamint szórakoztató elbeszéléseivel és gyakorlati életvezetési tanácsaival gyorsan népszerűvé vált.³

A szerkesztőség legnagyobb hatású irányítója Nagy Miklós volt, aki Pákh Albert halálát követően, 1867-től harmincnégy és fél éven át szerkesztette a *Vasárnapi Újságot*. Nagy a következőkben foglalta össze a „szabadelvű, független és nemzeti” szellemű lap feladatát: „a fölvilágosodás és józan haladás terjesztése úgy az ismeretekben és az ízlésben, mint a politikában és a közéletben”. A lap elsősorban a középosztálynak szólt. Az első évekből elérhető előfizetési listák szerint az olvasótábor jelentős részét a vidéki lateiner értelmiség, a polgárosodó köz- és kisnemesség, kereskedők, vendég-lősök alkották, de mesterembereket és földművelőket is találunk közöttük. Az induló példányszám 4500 körül mozgott, a tizedik évfordulóra elérte a tízezret, ám e szint fölé az elkövetkező évtizedekben már csak 2000–3000 példánnyal tudta tartósan fel-tornázni magát.⁴

A szakirodalom szerint a hetilap – amelynek szerzői gárdáját és olvasóközön-ségét egyaránt erőteljes református felekezeti meghatározottság jellemezte – a kiegyezés körüli években komolyan érdeklődött a politika iránt. Ekkoriban „a témák többsége ürügy volt a politizálásra, a kiegyezéssel szembeni »nemzeti ellenállás« táplálására, ami sokszor a balközép politikát alátámasztó, aktualizált történelmi cikkeket eredményezett”. Ez a hozzáállás azonban néhány év alatt eltűnt, és később már legfeljebb csak közvetett politizálás jellemezte a szerkesztést, ami „csupán a portrékban bemutatott személyek kiválasztásában és a ritka szerkesztői lábjegyzetekben maradt meg. Ebben a sajátos érte-

1 VÉR 2015. 59–86.

2 MIKLÓSSY 1985. 449–450.; LANDGRAF 2015. 133–139.; BUZINKAY 2016. 171.

3 LIPTÁK 2001. 51–52.

4 LIPTÁK 2001. 53., 71.

lemben megnevezhető politikai iránya a balközép párthoz húzott.”⁵ Az 1870-es évek közepétől ugyanakkor már „meginyithatatlan volt a Vasárnapi Újság Habsburg-tisztelete. Az évek során egyre gyarapodtak az uralkodócsalád különböző ágainak életéről és az udvarról szóló híradások.”⁶

Az ifjú császárné szerepei: az érdektelen idegentől a magyar nyelv barátjáig

A szakirodalomban visszatérő megállapítás szerint a kiegyezés előtt Erzsébet alig-alig keltette fel a magyar sajtó érdeklődését.⁷ Ezt a *Vasárnapi Újság* anyaga is igazolja. A hetilap a neoabszolutizmus korszakában tudatosan tartózkodott a politikai témáktól, ezért az uralkodóház tagjai is csak igen ritkán tűntek fel a lap oldalain.⁸ A kivételeket természetesen elsősorban a reprezentatív események jelentették – Ferenc József esküvője és az 1857-es magyarországi látogatás –, de egyértelmű: ez a figyelem nem Erzsébet személyének, hanem csupán a császárnéi méltóságnak szólt. Ez különösen jól látszik Zsófia főhercegnő világra jöttének esetében, amikor a lap néhány soros rövidhírben számolt be a szerencsés gyermekszülést követő hálaadó istentiszteletekről.⁹ Ezt követően viszont, szinte ürügyként használva az eseményt, több hírt közölt egyes magánfelajánlásokról, amelyek hivatalosan a császári ház gyarapodását ünnepelték, ám valójában közjóléti igényeket vagy egyenesen magyar hazafias célokat szolgáltak.¹⁰

A rövidhírek rovatában továbbá előfordultak néhány soros beszámoló a császárné karitatív adományairól¹¹ – bár szinte ugyanilyen gyakran megemlékeztek I. Ferenc özvegye, Karolina Augustza jótekonyságáról is.¹² A magyarság iránti rokonszenv témája viszont még csak érintőlegesen sem bukkan fel ebben a korszakban – sőt az olvasók egyenesen úgy érezhették, hogy a császári párból Ferenc József áll közelebb a magyar kultúrához. 1857-ben például egy magántudósító írta le szabadkígyósi látogatásukat, ahol elhangzott egy alkalmi költemény a tiszteletükre. A vers nyomtatott példányát a szervezők átnyújtották a párnak, Ferenc Józsefnek magyar, Erzsébetnek pedig német nyelvű változatban.¹³ Az uralkodó felesége ugyanis ekkor még egyáltalán nem értett magyarul, ezért a körút során a köszöntőbeszédre felkért előkelőségeknek külön ügyelniük kellett arra, hogy a jelenlétében ne beszéljenek túl hosszasan a számára idegen nyelven, hiszen ez illetlenség lett volna irányában.¹⁴

⁵ BUZINKAY 1985a. 219.

⁶ BUZINKAY 1985b. 449.

⁷ LANDGRAF 2001. 111.; VÉR 2006. 126.

⁸ LANDGRAF 2017. 42.

⁹ Tárogató. *Vasárnapi Újság*, 1855. március 11. 79.

¹⁰ Szentiványi Bogomér Vince például a főhercegnő születése feletti örömeiben kétezer forintot adományozott a Magyar Tudós Társaságnak. A hetilap kommentárja szerint „adjon a királyok királya Ófelségének számtalan ilyen hű és a jóért buzgó alattvalót, a honnak minél több ily derék hazafit”. Tárogató. *Vasárnapi Újság*, 1855. március 25. 95. Debrecen polgármestere pedig arra használta fel az alkalmat, hogy jótekonyság célú műkedvelő hangversenyt rendezzen városában. Tárogató. *Vasárnapi Újság*, 1855. április 15. 120.

¹¹ Például: Mi újság? *Vasárnapi Újság*, 1857. május 31. 195.

¹² Például: Tárogató. *Vasárnapi Újság*, 1855. május 6. 143.; Mi újság? *Vasárnapi Újság*, 1856. május 4. 155.

¹³ N. M.: A kigyósi pusztán. *Vasárnapi Újság*, 1857. június 7. 212.

¹⁴ MANHERCZ 2012. 158.

Az Erzsébettel szembeni érdektelenség 1866-ban, a budai tartózkodás idején egy csapásra megváltozott, amit a szakirodalom is komoly fordulópontként látta a Habsburgok és a magyarság kapcsolatában. Az enyhülőben lévő politikai légkörben a hazai közvélemény reménykedve fogadta a császári pár januári látogatását, de még jól érezhetőek voltak az érzelmi feszültségek. Az előzetes bécsi tervezetek ezért nagy súlyt fektettek a gesztusokra, és igyekeztek kihasználni Erzsébet időközben megszerzett magabiztos magyar nyelvtudását. A császárné január 31-én, teátrális koreográfiát követve, magyaros ruhában fogadta az országgyűlés két házának tisztelgő küldöttségeit. A legnagyobb hatást azzal érte el, hogy beszédét magyarul, szabadon, papír nélkül mondta el, amit a közvélemény a magyar nyelv udvarképessé emelésének megnyilvánulásaként ünnepelt. Ez a tényező „*később is meghatározó lesz a kultikus szövegek tekintetében, annak egyik alapretegét képezve*”.¹⁵

A *Vasárnapi Újság* hasábjain a császárné megítélésében beálló hirtelen változás egészen megdöbbentően érhető tetten az 1866. február 11-i számban, amely képpel illusztrálva, a címlapján méltatta a beszéd jelentőségét. Ez a rendkívül lelkes hangvételű kommentár szerint „*a magyar nyelv meglepő és fényes új diadala volt*”.¹⁶ A cikk legérdekesebb eleme azonban a lezárás: a császárnét magasztaló szöveg utolsó öt sora egy rövid életrajz, amely származását, rokonságát és élete fő fordulópontjait mutatja be¹⁷ – a szerző tehát úgy gondolhatta, hogy olvasóinak többsége nem ismeri ezeket az alapvető információkat, amelyek hirtelen, Erzsébet személyének előtérbe kerülésével, érdekessé váltak.

A rajongás ezután állandósult a *Vasárnapi Újság* hasábjain, amely rendszeresen beszámolt a császárné „mosolydiplomáciájának” újabb eseményeiről, például a főrangú hölgyek tiszteletére január 31-én adott fogadásról, ahol a társalgás kizárólag magyarul zajlott.¹⁸ 1866 nyarán megkezdte pályafutását a személyéhez kötődő egyik leghíresebb, gyorsan folklorizálódó történet, amely később rengeteg szövegváltozatban kapott helyet a különféle népszerű kiadványokban. E szerint Erzsébet felkereste az Orczy-kertben felállított hadikórházat, ahol találkozott egy bizonyos Jóska cigánnyal, aki csak úgy engedte amputálni a lábát, hogy a császárné végig mellette maradt.¹⁹ A *Vasárnapi Újság*ban Ferenczy Ida udvarhölgy levelébe ágyazva szerepel ez az elbeszélés, amely azonban számos ponton eltér a későbbiekben népszerűsített történettől. A hetilap változata szerint a császárné egy bécsi kórházban találkozott Józseffel, egy világtalan tápiószelei cigány özvegyasszony fiával, és azon túl, hogy kérésének engedve mellette volt karjának amputálásakor, még későbbi eltartásának költségeit is magára vállalta.²⁰ Az efféle történetek közlésével a császárné empátiáját, emberségét kívánták kiemelni, mint akire népének bármely tagja számíthat, származzon bármely társadalmi rétegből.

¹⁵ VÉR 2012. 92–95.

¹⁶ Ez a megfogalmazás szó szerint megegyezik a *Pesti Napló* február 4-i számában közölt publicisztikáival. VÉR 2012. 95.

¹⁷ Erzsébet királyné és császárné öfelsége. *Vasárnapi Újság*, 1866. február 11. 61–62.

¹⁸ Császárné Öfelsége a magyar hölgyek körében Budán. *Vasárnapi Újság*, 1866. március 25. 140.

¹⁹ LANDGRAF 2017. 52.

²⁰ Császárné öfelségének levele egy világtalan cigányasszonyhoz. *Vasárnapi Újság*, 1866. július 29. 365.

Koronázás után. Erzsébet kultuszának megalapozása

Láthatjuk tehát, hogy a korábbi időszak érdektelenségét és kényszeredett hódolatát 1866 folyamán a *Vasárnapi Újság* esetében is felváltotta a rajongás, ami egybevágott mind a bécsi udvar, mind pedig a megegyezést kereső magyar politikai elit szándékaival.²¹ A kiegyezés érzelmi előkészítése fontos feladatnak bizonyult. Ekkoriban még igencsak elevenen élt a forradalom leverésének és az azt követő megtorlásnak az emléke, és a Habsburgok még az alkotmányosság helyreállítása után sem élveztek általános népszerűséget.²² Jókai például a koronázás napján barátaival együtt tüntetően elhagyta a fővárost, majd másnap igen kritikus hangvételű cikket közölt az eseményről, szembeszállva a hivatalosan elvárt feledés-igénnyel.²³

Ebben a helyzetben jelenthetett komoly segítséget a kiegyezést támogató politikai elit számára Erzsébet jó megítélése, ami hozzájárulhatott Ferenc József társadalmi elfogadottságának növeléséhez. Ez pedig utat nyitott a kultusz megjelenésének, ami a királynét az alkotmányosság helyreállításának előkészítésében játszott szerepére hivatkozva a magyarság védőangyalának szerepébe helyezte.²⁴ Ez az értelmezés vonzó volt – a politikailag ekkoriban a balközéppel rokonszenvező, a kiegyezést bizalmatlanul fogadó – *Vasárnapi Újság* számára is, amely 1867 júniusában, közvetlenül a koronázás után egyetlen csereműveletre egyszerűsítve írta le a magyarság és a királyné viszonyát: a kiegyezési tárgyalások előkészítése során Erzsébet meglágyította Ferenc József szívét, amit a nemzet őszinte szeretettel és ragaszkodással viszonzott. A hetilap négy tényezőt sorolt fel, ami az Erzsébet iránti rajongásra készítetett: 1. a kiegyezés előkészítésében játszott szerepe miatti hálát, 2. a „*női, házi és keresztényi erényeket*”, 3. „*a magyar nyelvet beszélő méltóság iránti*” vonzalmat, és 4. „*a valódi báj és szépség iránti*” hódolatot.²⁵

A *Vasárnapi Újság* számára messze a harmadik tényező volt a legfontosabb, hiszen a hetilap Erzsébet magyar nyelvtudására számtalan alkalommal és változatos formában hívta fel az olvasók figyelmét. Az idézett, 1867-es cikk például megállapította, hogy a királyné a németek számára reménytelenül keleties jellegű magyar nyelvet „*oly tökélyvel, finomsággal, valódi érzékkel és bájjal beszél, hogy sem szófűzésén, sem kiejtésén a legkényesebb fül sem veheti észre az idegent*”. Majd magyarázatként hozzáfűzte: „*az őszinte szeretet nemzetünk s nyelvünk iránt, az tette e csodát*”.²⁶

Ezt az információt a *Vasárnapi Újság* rendszeresen igyekezett független szemtanúk beszámolóival is hitelesíteni. Csupán néhány példa: a hetilap 1875-ben arról tudósított, hogy két szegény gödöllői lány, akinek a taníttatását a királyné magára vállalta, személyesen is felkereshette patrónusát, és a találkozó után elragadtatással nyilatkoztak a szép magyarságról, mellyel a királyasszony beszél.²⁷ 1889-ben egy hír szerint egy horvát paraszt véletlenül lelőtt egy postagalambot, ami egy magyar nyelvű levélkét szállított. Kiszáratva kiderült, hogy a galamb a tengeren utazó Erzsébet üzenetét vitte lányának,

²¹ VÉR 2012. 84.

²² CIEGER 2018A. 102.; CSAPÓ 2009. 34–43.

²³ VÉR 2015. 62–63.

²⁴ VÉR 2006. 130–131.

²⁵ Erzsébet, magyar királyné. *Vasárnapi Újság*, 1867. június 16. 297–298.

²⁶ Erzsébet, magyar királyné. *Vasárnapi Újság*, 1867. június 16. 298.

²⁷ A királynéről. *Vasárnapi Újság*, 1875. október 24. 684.

Mária Valériának.²⁸ 1887-ben az orgánum arról számolt be, hogy a *Romanul* című bukaresti lap publikálta Erzsébet egy magyar nyelvű költeményét, amely a természet szépségét dicsőítette. A román közlés nyomán a *Vasárnapi Újság* magyarra fordította és publikálta is a verset.²⁹ A következő lapszámból viszont azonnal kiviláglik: a történet túl szép volt ahhoz, hogy igaz legyen. „*Már kiderült, hogy a költemény eredetileg magyarul van ugyan írva, de az alájegyzett Cs. E. betűk nem azt jelentik, hogy Császárné Erzsébet, hanem – Cselley Erzsébet.*”³⁰ A kínos hiba súlyát ugyanakkor némileg enyhíti, hogy több budapesti sajtótermék is áldozatául esett az álhírnak.³¹

A királyné magyar nyelvtudásának jelentősége egyrészt jól érthető általános nemzeti szempontból, hiszen a közgondolkodásban jelen volt az illúzió, amely a magyarság felemelkedését a Habsburg-dinasztia megmagyarosodásától és a birodalom súlypontjának áthelyezésétől, a Magyar–Osztrák Monarchia létrejöttétől várta.³² Ehhez pedig egy magyarul beszélő királyné kiváló kezdésnek tűnhetett.

Ugyanakkor ennek a szempontnak a kiemelése teljesen logikus a Jókai szellemi holdudvarában működő *Vasárnapi Újság* vonatkozásában is, hiszen az író tisztában volt annak jelentőségével, hogy Erzsébet érdeklődése a magyar irodalom iránt komoly reklámértékkel is bír. Erre vall egy kiemelt esemény, az uralkodópár ezüstlakodalma kapcsán közölt cikk, amely szerint „*a királyné különös előszeretettel sajátította el nyelvünket, megismerte s megkedvelte irodalmunkat (még kiválasztott kedvenc írói is vannak, úgy, mint mindenikünknek) s kiejtésében alig érződik az idegen.*”³³

A hetilap nem hagyott kétségeket a felől, hogy Jókai a kedvencek közé tartozott. 1876-ban például tudósított arról, hogy az író személyesen adhatta át legújabb regénye első példányát a királynénak, aki elbeszélgetett vele irodalmi munkásságáról, és megígérte neki, hogy el fogja olvasni a művet.³⁴ A szóban forgó munka *Az élet komédiásai* című regény volt. Ebben – előzetes engedély nyomán – szerepelt a szerző Erzsébetnek címzett ajánlása, amire természetesen a kötet reklámjaiban is utaltak. A kiadó például a következőket írta hirdetésében: „*Jókai regényeit egyenlő lelkiismerettel olvashatják a koronás fejek és a nép egyszerű gyermekei, s egyenlő könnyűséggel játszik ő mind a kettőnek a szívével.*”³⁵ A *Vasárnapi Újság* 1893-ban annak is hírverést csapott, hogy a királyné előfizetett Jókai műveinek nemzeti díszkiadására, méghozzá – állítólag – „*egyedül nemes és fennkölt lelkének sugallatára hallgatva*” döntött,³⁶ tehát anélkül, hogy felkérték volna erre.

A hetilap természetesen azokról a királynéi gesztusokról is kiemelt súllyal tudósított, amelyek a magyar nemzeti öntudatnak szóltak. Ebben a vonatkozásban a legnagyobb jelentőségre a Deák Ferenc ravatalánál tett látogatása tett szert, amiről a *Vasárnapi Újság* rendkívüli érzelmes, fennkölt jelzőkben bővelkedő tudósítást adott. „*Fönséges, mélyen meghatározó jelenet volt az, midőn a nemzet legelső asszonya, mély gyászba öltözve lépett föl a*

28 A királyné postagalambja. *Vasárnapi Újság*, 1889. november 17. 754.

29 Egy költemény a királynétól. *Vasárnapi Újság*, 1887. május 29. 373.

30 A királyné költeménye. *Vasárnapi Újság*, 1887. június 5. 389.

31 A *Pesti Napló* például szintén közölte a szöveg magyar fordítását. A királyné költeménye. *Pesti Napló*, 1887. május 26. 2. Cselley Erzsébet kiletéről egyébként sajnos nem sikerült adatokat találnom.

32 GERŐ 2004. 79–126.

33 A királyi pár ezüstmennyegzője. *Vasárnapi Újság*, 1879. április 20. 250.

34 Jókai a királynénál. *Vasárnapi Újság*, 1876. február 13. 108.

35 VÉR 2015. 79.

36 Az első megrendelők. *Vasárnapi Újság*, 1893. november 12. 779.

ravatal emelvényére, könnyező szemekkel tekintve a nemzet legelső polgárának örökre meghidegült arcára, miközben udvarhölgye által segítve, ráhelyezte koszorúját a nagy halottra, s aztán áhítatos imába merült a koporsó végénél levő imazsámolyon. A jelenlevők szemei nem maradhattak meghatottság nélkül.”³⁷ A következő számban – újabb, részletesebb beszámoló mellett – Elischer Lajos rajzát is közölték az eseményről.³⁸

Az illetékesek azonnal felismerték a történések propagandaértékét, és Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízást adott Zichy Mihálynak a jelenet megfestésére. A képet a kiegyezés vizuális reprezentációjának tekintik, a nemzet és az uralkodócsalád szövetségét megerősítő alkotásnak, amelyen Erzsébet a nemzet kijelölt védangyalaként jelenik meg.³⁹ A *Vasárnapi Újság* kitüntetett figyelemmel követte a festmény sorsát, írt például a Nemzeti Múzeumban való kiállításáról, és hangsúlyozta, hogy a reprodukciók megvásárlásával jótékony egyesületeket lehet támogatni.⁴⁰ Ferenc Józsefnek a múzeumban tett látogatása előtt közhírré tette, hogy az uralkodó „különösen érdeklődik” Zichy alkotása iránt.⁴¹ Később beszámolt a festmény bécsi kiállításáról,⁴² illetve reklámot csapott a múrőről Párizsban készített rézmetszeteknek is.⁴³

A kultuszépítés további elemei

A koronázást követő időszakban a magyar nyilvánosság Erzsébet-képét a rajongó eszményítés jellemezte, ám idővel a korábbi sémák fokozatosan kibővültek, változatosabbá váltak.⁴⁴ A *Vasárnapi Újság*ban például az imázs fontos elemét alkotta a királyné egyszerű életvitelének, megközelíthetőségének, a fejedelmi allűröktől való tartózkodásának dicsérete. Egy alkalommal például a Romanovokkal állították ellentétbe viselkedését: míg az autokrata cár, merénylettől tartva, folyamatosan testőrökkel vette magát körül, addig az alattvalói szeretetétől övezett Erzsébet és családja minden kíséret nélkül járt-kelt az emberek között.⁴⁵ 1869-ben egy cikk leszögezte: „Erzsébet királynénál egyszerűbb életet csak ritkán élt fejedelemlő, és főleg a gödöllői kastély látszik arra hivatva lenni, hogy ez egyszerűséget mindenben nevelje már elkülönített fekvésénél fogva”⁴⁶. A beszámoló szerint a királyné sokat sétált a közönség számára nyitott parkban, ahogyan gyermekei is gyakran elegyedtek a nép közé. Erzsébet, mint az köztudomású, szenvedélyes vadász és lovas, aki száguldva veszi be a legveszélyesebb akadályokat, ugyanakkor kedveli az egyszerű falusi időtöltéseket is: kertészkedik, virágokat ültet, ízléses bokrétákat állít össze, sőt egy alkalommal a kastélypark végén elterülő zabföldön rövid, takaros ruhában, sarlóval jelent meg a munkások közt.⁴⁷ Ezzel a királyné egyszerre látszott férfias bátorsággal rendelkező amazonnak, illetve a hagyományos női köznemesi erényeknek tartott egyszerűség és takarosság mintaképének.

37 A nemzeti gyász hete. *Vasárnapi Újság*, 1876. február 6. 89.

38 Erzsébet királyné Deák ravatalánál. Elischer Lajos rajza. *Vasárnapi Újság*, 1876. február 13. 101.

39 CIEGER 2018b. 122.

40 Zichy Mihálynak. *Vasárnapi Újság*, 1877. augusztus 12. 508.

41 A nemzeti múzeumot. *Vasárnapi Újság*, 1877. október 28. 684.

42 Zichy Mihály nagy festményét. *Vasárnapi Újság*, 1878. február 10. 89.

43 Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál. *Vasárnapi Újság*, 1878. november 3. 703.

44 VÉR 2015. 60.

45 Két anyakirályné. *Vasárnapi Újság*, 1881. május 8. 293.

46 A királyné Gödöllőn. *Vasárnapi Újság*, 1869. október 24. 593.

47 A királyné Gödöllőn. *Vasárnapi Újság*, 1869. október 24. 593.

A gödöllői idill azonban nem feltétlenül nyerte meg az osztrák, illetve a nemzetközi nyilvánosság rokonszenvét. A Lajtán túli közvélemény, erősen eltúlozva Erzsébet politikai befolyását, Ferenc József „rossz szellemeként”, a magyar érdekek egyoldalú támogatójaként tekintett a császárnéra,⁴⁸ akit a bécsiek néha – nem kifejezetten hízelgő szándékkal – „a magyar asszony” néven emlegettek.⁴⁹

Az ellenszenv időnként a sajtóban is megjelent. A *Gartenlaube* című, Lipcsében megjelenő, Magyarországon is igen népszerű képes családi lap⁵⁰ például 1876-ban tette közzé a bécsi újságíró, Michael Klapp *Ein ungarisches Königsschloss* című cikkét. Ez végig erősen lekicsinylő modorban arról írt, hogy a lovagias magyar nemzet, bár úszik az adósságban, koronázási ajándékként a királyi párnak adta a gödöllői kastélyt, amelyet azonban legfeljebb csak azok a magyarok neveznek szépnek, akik még nem látták a nagy, európai fejlődési rezidenciákat. „Gödöllő koronás lakói számára meglehetősen szerencse, hogy szenvedélyük oly gyakran a kastély terméin kívülre viszi őket, mert falain belül nem burjánzanak dúsan a bájok.” Klapp szerint a királyné csupán azért kedvelte annyira a gödöllői birtokot, mert kedvenc elfoglaltsága a lovaglás a széles, ember nem lakta síkságokon. „Egy olyan lovas népnek, mint a magyar, az ilyen virtuozitás sokat jelent. Bizonyos fokú bátorság ugyanis szoros összefügg ezzel a szenvedéllyel, és a természeti népek a nőkből sem szeretik hiányolni a bátorságot.”⁵¹

A cikk megjelenése után természetesen azonnal kitört a botrány. Egy nagybányai özvegy úriasszony, bizonyos Humzer Vidorné Thaisz Fanni a sajtón keresztül felhívással fordult a magyar nőkhöz, arra kérve őket, hogy a *Gartenlaube* lemondásával fejezzék ki egyértelmű megvetésüket a sértő cikk iránt.⁵² A felhívást természetesen közölte a *Vasárnapi Újság* is,⁵³ amelynek egyébként bizonyára jól jött a konkurens lap elleni támadás. A Klapp cikke miatti felháborodás végül olyan komoly hullámokat vert, hogy a magyar és az osztrák kormány egyaránt megvonta a lipcsei hetilap postai szállítási jogát.⁵⁴

A *Vasárnapi Újság* Erzsébet-képének fontos részét képezte továbbá a királyné testi szépségének, fiatalágának – majd később, az idő múlásával – fiatalosságának kiemelése. „Erzsébet királyné, bár nagymama már, most is élete virágkorában van (...) egészen visszanyerte egykori üdeségét s csaknem lánykori rugalmasságát”⁵⁵ – írták például 1882-ben annak kapcsán, hogy egy francia művész készített róla mellszobrot, és kifejtették, mennyire örvendes a magyarság szempontjából is az általa egész Európában élvezett népszerűség.

A gyakori turistautak leírásakor sokszor előtérbe került a testmozgás szerepe. A *Vasárnapi Újság* előszeretettel mutatta be hosszú, képekkel illusztrált cikkeiben a királyné kirándulásainak helyszíneit, hiszen az éppen megszületőben levő modern európai turizmus lehetséges célpontjainak feltérképezése jól beleillett a lap általános tematikájába.⁵⁶ 1875-ben például Erzsébet Normandiában nyaralt, egy regényes szépségű, de az utazók

48 VÉR 2006. 131.

49 LANDGRAF 2001. 110.; VÉR 2023. 64.

50 BUZINKAY 2016. 171.

51 KLAPP, Michael: Ein Ungarisches Königsschloss. *Die Gartenlaube*, 1876. 5. Heft. 81–83.

52 A *Gartenlaube* magyarországi előfizetőihez. *Fővárosi Lapok*, 1876. február 11. 156.

53 Fölgörbörítő lovagiatlanságot. *Vasárnapi Újság*, 1876. február 13. 109.

54 A bécsi hivatalos lap. *Pesti Napló*, 1876. február 26. 1.; Külföldi lapok kitiltatása Magyarországból. *Pesti Napló*, 1876. március 6. esti kiadás, 2.

55 Erzsébet királyné mellszobra. *Vasárnapi Újság*, 1892. május 7. 290.

56 CSÁKI 2010. 21–35.; PUSZTAI 2012. 366–380.

számára még ismeretlen vidéken, és a normandiai falvak „épp elhagyatottságuknak köszönhetik, hogy királynénk választása rájuk esett”. A lap bemutatta a kastélyt, amit hat hétre kibéreltek a számára, majd részletesen leírta, hogyan múlatta Erzsébet az időt a parton, ahol saját fürdőkabint építtetett, amelyből egy vitorlavászonnal fedett folyosó vitt le a tengerhez. Bár kitűnő úszónak számított, óvatosságból mégis mindig a közelében volt egy angol úszómester, hiszen a normandiai partokon a hullámozás igen erős, az apály és dagály váltakozása rendkívül gyors volt. A királyné a napi úzás után gyalog sétált keresztül a falun, és az egyik háznál megivott egy pohár friss tejet, amelyet a jelenlétében fejtek.⁵⁷

A *Vasárnapi Újság* turisztikai tudósításaiban nyoma sincs meglepődésnek, ellenérzésnek amiatt, hogy Erzsébet milyen sok időt szánt a testedzés különböző formáira, és hogy – a kor polgári normáival merőben ellentétes módon – rendszeresen töltött el hosszú hónapokat a férje nélkül utazgatva. A beszámolók gyakran hangsúlyozták, hogy utazásai során is az egyszerűsége törekedett, azonban a részletekből látható, hogy ez a beállítás nem feltétlenül állta ki mindig az igazság próbáját. Egy 1885-ös cikk például kijelentette: a királyné tengeri körútja során „felette egyszerű és polgáris” életvitelt folytatott. A tudósítás részleteiből kiderül ugyanakkor, hogy a császári jachton népes személyzet gondoskodott kényelméről, csak a zenekar tizenhat főből állt.⁵⁸

Az imázs további fontos elemét jelentette a királyné jó szívének, tapintatos modorának és előzékenységének dicsérete, általában rövid, színes hírek formájában. Az olvasók 1877-ben megtudhatták például, hogy húsvét alkalmából a gödöllői katolikus és református lelkészhez ajándékosmagot küldött a szegény gyermekek számára.⁵⁹ 1878-ban arról olvashattak, hogy a királyné végiglátogatta Bécs kórházait, és amikor az egyik intézetben megtudta, hogy az őt kalauzoló igazgató felesége súlyos beteg, visszaküldte az illetőt neje betegágyához.⁶⁰

A *Vasárnapi Újság* emellett kimagasló anyai erényeket is tulajdonított neki. 1877-ben például, a Rudolf trónörökös bemutató cikkben a következőket írták: „Erzsébet királynét pedig az ég a királynő és asszony kiváló erényeivel felruházta ugyan, de mindenik közt legnagyobb mértékben az anyai érzelemmel. Köztudomású a gyöngéd s csaknem polgáriasan kedélyes viszony, mely a királyi gyermekek közt volt s van.”⁶¹ Ez a beállítás azonban nem felel meg a valóságnak, hiszen – különböző okok miatt – nem alakult ki bensőséges kapcsolat közte és gyermekei között.⁶²

Időnként utaltak irodalomszeretetére is, bár ebben a vonatkozásban jóval gyakrabban jött szóba Erzsébet román királyné, aki Carmen Sylva álnéven rendszeresen publikálta költeményeit.⁶³ Közismertnek számított, hogy Ferenc József felesége szintén írt verseket, ő azonban nem a nyilvánosságnak szánta műveit. 1883-ban a párizsi *Le Figaro* arról adott hírt, hogy Erzsébet baden-badeni tartózkodása során kis nyomdát rendezett be, ahol ő maga szedte és nyomtatta ki költeményeit, mivel nem akarta, hogy azok kiszivárognak.

57 Királynénk lakása és fürdőhelye Franciaországban. *Vasárnapi Újság*, 1875. augusztus 15. 515–516.

58 Erzsébet királyné utazása keleten. *Vasárnapi Újság*, 1887. március 27. 217.

59 A királyné. *Vasárnapi Újság*, 1877. április 8. 220.

60 A királyné. *Vasárnapi Újság*, 1878. április 21. 256.

61 Rudolf trónörökös. *Vasárnapi Újság*, 1877. augusztus 12. 498.

62 SALVENDY 1986. 98.; VÉR 2006. 134.

63 A lapban először 1881-ben jelent meg erre vonatkozó híradás. Fejedelmi költő. *Vasárnapi Újság*, 1881. március 6. 157.

A *Vasárnapi Újság* ugyan beszámolt erről, azonban azt sugallta, hogy nem tartja hitelesnek a francia lap híréét.⁶⁴ A királyné Heinrich Heine művészetéért való rajongása is ismeretes volt, például az, hogy párizsi útja során, inkognitóban koszorút vitt a költő sírjára.⁶⁵ 1888-ban arról tudósítottak, hogy a düsseldorfi Heine-szoborbizottság, amelynek ő volt a legnagyobb támogatója, tevékenységének felfüggesztésére kényszerült, miután II. Vilmos német császár kifejezetten ellenezte a szobor felállítását. Erzsébet ezt követően mentegető levelet írt Heine nővérének, amelyben elmagyarázta, hogy miért volt kénytelen lemondani tervének megvalósításáról.⁶⁶

Meglehető lehet, de időnként még a királyné vallási erényeire is történtek utalások. 1884-ben például beszámoltak arról, hogy fogadalmi képet állíttatott Szent Györgynek a stájerországi Mürzstegnél, ahol előző nyáron lovaglás közben komolyabb balesetet szenvedett. A kép mellett elhelyeztek egy alkalmi verset is, amit Mária Valéria főhercegnő írt.⁶⁷ 1890-ben a hetilap arról adott hírt, hogy a királyné a budavári Mátyás-templomnak ajándékozott egy miseruhát, amit menyasszonyi öltözetéből készíttetett.⁶⁸ Bár a gesztusok mögött mindkét esetben tetten érhető a személyes motívum, mégis valószínűbbnek tűnik, hogy a reprezentatív vallásosság megnyilvánulásairól van szó, amelyek hagyományosan részét alkották a Habsburg uralkodócsalád nyilvános imázsának. Erzsébet ugyanis magánemberként antiklerikális nézeteket képviselt, vallásos meggyőződése pedig teljesen egyéni jellegű volt.⁶⁹

Mint láthatjuk tehát, a *Vasárnapi Újság* sokat és szívesen írt a királynéről. A jeles évfordulók megünneplésekor különösen felerősödtek a kultuszépítésre vonatkozó törekvések: 1879-ben, az uralkodópár ezüstlakodalma alkalmából például arról írtak, hogy 1854-ben, a császári esküvő idején Magyarország mintegy öntudatlanul megsejtette, hogy Erzsébet személyében valóságos őrangyalra tesz szert⁷⁰ – pedig, amint azt korábban már láttuk, ennek semmilyen nyoma sincs a hetilap korabeli számaiban. A feltétlen hódolat a mayerlingi tragédia után sem apadt el, noha a királyné fiának öngyilkosságát követően már szinte kizárólag az utazásnak élt, feltűnően elhanyagolta kötelezettségeit, és a magyar kultúra helyett figyelme az antikvitás és az újjörög nyelv felé fordult.⁷¹

Erzsébet ekkori helyzete némileg emlékeztet Viktória királynőre, aki férjének halála után szintén visszavonult a nyilvánosságtól, amit a londoni sajtó idővel erősen zokon vett. A brit közvélemény ugyanis korábban hozzászólt Viktória kötelességtudatához, feddhetetlenségéhez, ami példaadó volt a középosztály számára.⁷² A *Vasárnapi Újság*ban azonban nyoma sincs neheztelésnek, sőt, a hetilap szolgálatkészen racionalizálta a helyzetet: 1891-ben, egy cikkében például a következőket írta: „A királynét szeretett fiának váratlan elvesztése rendkívüli mély gyászba borította. Két évig úgyszólván nem is mutatta magát emberek előtt. Ezért utazgatott a tengereken, vészben-viharban, enyhülést keresett a természet

64 A királyné nyomdaja. *Vasárnapi Újság*, 1883. május 6. 296.

65 A királyné útja. *Vasárnapi Újság*, 1890. szeptember 7. 585.

66 A félbemaradt szobor. *Vasárnapi Újság*, 1888. szeptember 30. 662.

67 Mária Valéria főhercegnő egy költeménye. *Vasárnapi Újság*, 1884. augusztus 3. 497.

68 A királyné ajándéka. *Vasárnapi Újság*, 1890. március 23. 193.

69 VÉR 2006. 134.

70 Az uralkodó pár ezüstmennyegzői ünnepélyei. *Vasárnapi Újság*, 1879. április 27. 276.

71 SALVENDY 1986. 97.

72 TAYLOR 1997. 29.

ölen, de vajh' van-e anya szívére gyógyító balzsam a föld kerekén?”⁷³ 1897-ben a lap megemlékezett ugyan arról, hogy öfelsége már több mint egy éve nem járt Magyarországon, ám Budapestre érkezése előtt hangsúlyozta: a hosszú távollét egyetlen oka pusztán az volt, hogy „*családi körülményei és egészsége ápolásának érdekei más helyeken való időzést tettek rá nézve szükségessé*”.⁷⁴

Túl a realitáson: gyászreakciók 1898-ban

A hetilap tehát összességében igen hízelgő, sokszor idealizált képet rajzolt a királynéről, a pozitív imázs pedig hozzájárulhatott Ferenc József népszerűtlenségének ellensúlyozásához. A kultuszépítés során ugyanakkor mégis tekintettel kellett lenni a realitásokra, elsősorban a monarchia politikai érzékenységére. Azt látjuk például, hogy a hetilap számtalanszor utalt ugyan a királyné magyarok iránt érzett rokonszenvére, ugyanakkor 1848–1849 emlékezete ebben a vonatkozásban is tabunak számított.

Ez leginkább egyes hiányokban érhető tetten. Feltűnő például, hogy 1882-ben, Petőfi Sándor budapesti szobrának leleplezésekor a *Vasárnapi Újság* kiemelten foglalkozott azzal a ténnyel, hogy Erzsébet román királyné, aki igen nagyra tartotta Petőfi költészetét, jelképesen leróta kegyeletét az emlékmű előtt. A beszámoló szerint a helyszínen „*a legnagyobb figyelmet, sok ékezebb társa rovására, az a borostyánkószorú gerjesztette, amely a legmagasabbban kiemelkedett a többi közül, egész tüntetőleg téve valamennyi fölé, hogy mindenki elolvashassa aranyos fölirotát, ami idegen nyelvű. Nemzeti színű és fehér szalag volt rajta. Erzsébet román királyné küldte.*” A lap arról is megemlékezett, hogy az ünnepség után tartott díszlakoma résztvevői köszöntőáviratot küldtek Bukarestbe.⁷⁵ A kitüntetett figyelem mintha valamiféle belső zavart, kimondatlan feszültségérzést igyekezett volna leplezni, amelyet a köztudomás szerint a magyar irodalomért rajongó magyar királyné gesztusainak elmaradása okozott ezen a kiemelt szimbolikus jelentőségű nemzeti eseményen.

1898 szeptemberében, a genfi merénylet hírére követően természetesen a teljes magyar nyilvánosság átadta magát a túláradó gyásznak. A *Vasárnapi Újság* ebből az alkalomból három ív terjedelmű különszámot közölt, amelyet harminc kép illusztrált.⁷⁶ A munkatársak körében az intenzív érzelmek következtében áttörtek bizonyos gátak: egyes cikkek ugyanis egyértelműen azt sugallták az olvasóknak, mintha az elhunyt királyné a valóságban teljesen azonosította volna magát a magyar nemzeti törekvésekkel, tekintet nélkül saját férjének és dinasztiajának elvárásaira. Az „egy öreg katona” aláírású szövegben az elbeszélő 1866-os emlékeit elevenítette fel, amikor a laxenburgi hadikórházban ápolták. A beteget látogató Erzsébet egy alkalommal beszélgetésbe elegyedett vele, és többek között elmondta neki a Petőfi Sándorról alkotott véleményét is. „*Petőfit, mondá, még nem ismerem eléggé; a télen majd figyelmesen fogom olvasni. Sorsa engem végtelen érdekel; egy legendászerű*

⁷³ Udvari élet Budán. *Vasárnapi Újság*, 1891. március 1. 143.

⁷⁴ Erzsébet királyné itthon. *Vasárnapi Újság*, 1897. október 10. 665.

⁷⁵ Petőfi szobrának leleplezése. *Vasárnapi Újság*, 1882. október 22. 686.

⁷⁶ Lapunk mai száma. *Vasárnapi Újság*, 1898. szeptember 18. 661. Természetesen újraközölték Zichy Mihály szimbolikus jelentőségű festményének reprodukcióját is: Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál (1876). *Vasárnapi Újság*, 1898. szeptember 18. 655.

*alak; ő nemcsak harcra buzdította honfitársait, de egyszersmind maga is síkra szállt elveiért. Aki elveiért kész meghalni, az megérdemli, hogy tiszteljük mint hőst.*⁷⁷

Az emlékszám egy másik írása szerint a királyné azzal a meghagyással kérte fel Mária Valéria tanárává az egykor a szabadságharcban szerepet vállaló Rónay Jácintot, hogy „*a történelmi eseményeket mind egészen híven adja elő leányának*”. A szöveg a következőket is rögzítette: „*A királyné köztudomásúlag jól ismerte az 1848–1849-iki eseményeket és egy ízben, a gödöllői szép napok alkalmával, Isaszeg felé utazva, az éppen jelenlevő gróf Ráday Pál szolgabíróval, aki honvéd volt, s mindig ujján viselte az olmtüzi bilincsből kovácsolt gyűrűt, részletesen elmondatta az isaszegi csata történetét.*”⁷⁸

Mint láthatjuk tehát, a hetilap szerzői sem tudták teljesen kivonni magukat a „nemzeti képzelet” hatása alól, amely a kollektív vágyaknak megfelelően alakította Erzsébet imázsát. Ez olyan történetek kitalálásában öltött testet, mint hogy például a királyné misét mondott Kossuth Lajos születésnapján, vagy hogy koszorút küldött a ravatalára.⁷⁹

A *Vasárnapi Újság* esetében azonban az Erzsébet-kultusz egyes elemeinek óvatos öszszemosása a szabadságharc emlékezetével egyszeri alkalom maradt, és 1898 szeptemberét követően a két hagyomány párhuzamosan élt tovább a folyóirat lapjain. A lap munkatársai ebben a vonatkozásban talán a szabadelvű politikus, Lukács György véleményét osztották, aki Békés vármegye főispánjaként 1904-ben felavatta Gyulán a néhai királyné mellszobrát. Lukács szerint nem ismeri a magyar lelket, aki Kossuth és Erzsébet kultuszát egymással ellentétesnek ítéli, hiszen „*az Erzsébet királyné kultuszának azok is égő oltárt emelnek lelkük bensejében, akik a legszélsőbb értelemben vett függetlenség haladéktalan megvalósítását követelik*”.⁸⁰

SAJTÓFORRÁSOK

Fővárosi Lapok, 1876

Gartenlaube, 1876

Pesti Napló, 1876, 1887

Vasárnapi Újság, 1855–1857, 1866–1867, 1869, 1875–1879, 1881–1885, 1887–1889, 1890–1893, 1897–1898, 1904

IRODALOM

- BUZINKAY 1985a BUZINKAY Géza: A nemesi értelmiség református színezetű lapja, a Vasárnapi Újság. In: *A magyar sajtó története III/2. 1867–1892.* Szerk. KOSÁRY Domokos – NÉMETH G. Béla. Budapest, 1985. 217–225.
- BUZINKAY 1985b BUZINKAY Géza: A dzsentroid középosztályi olvasóréteg lapja, a Vasárnapi Újság. In: *A magyar sajtó története III/2. 1867–1892.* Szerk. KOSÁRY Domokos – NÉMETH G. Béla. Budapest, 1985. 444–454.

77 EGY RÉGI KATONA: A királyné a sebesültek közt. 1866. *Vasárnapi Újság*, 1898. szeptember 18. 650.

78 Erzsébet királynéről. *Vasárnapi Újság*, 1898. szeptember 18. 645.

79 VÉR 2006. 132.

80 Erzsébet királyné szobra Békés-Gyulán. *Vasárnapi Újság*, 1904. július 31. 528.

- BUZINKAY 2016 BUZINKAY Géza: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Budapest, 2016.
- CIEGER 2018a CIEGER András: 1867 szimbolikus világa. A dualista állam vizuális önreprezentációja. In: CIEGER András: *1867 szimbolikus világa. Tanulmányok a kiegyezés koráról*. Budapest, 2018. 79–110.
- CIEGER 2018b CIEGER András: Deák Ferenc írásban és képben. Miként ábrázolható a kiegyezés? In: CIEGER András: *1867 szimbolikus világa. Tanulmányok a kiegyezés koráról*. Budapest, 2018. 111–138.
- CSAPÓ 2009 CSAPÓ Csaba: „... a királyi család még mindig népszerűtlen a pestiek körében...” *Új Forrás* 41. (2009):7. 34–43.
- CSÍKI 2010 CSÍKI Tamás: Kordén és vasúton. Utazók társadalmi tapasztalatai a 19. század második felében – a Vasárnapi Újság útirajzai alapján. *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Philosophica* 15. (2010):1. 21–35.
- GERŐ 2004 GERŐ András: A magyar Habsburg – szükséglet, lehetőség és valóság. In: GERŐ András: *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéből*. Budapest, 2004. 79–126.
- LANDGRAF 2001 LANDGRAF Ildikó: Erzsébet, a magyarok királynéja – második Szent Erzsébet. In: *A szenttisztelet történeti rétegei és formái Magyarországon és Közép-Európában. A magyar szentek tisztelete*. Szerk. BARNA Gábor. Szeged, 2001. 109–127.
- LANDGRAF 2015 LANDGRAF Ildikó: Háború és béke képei a Vasárnapi Újságban az első világháború alatt. In: *Médiatörténeti tanulmányok 2014*. Szerk. KLESTENITZ Tibor – SZ. NAGY Gábor. Budapest, 2015. 127–156.
- LANDGRAF 2017 LANDGRAF Ildikó: Nemzeti érzés és királyhűség. 1848–1849 hőseinek és az uralkodócsalád tagjainak megjelenése a Vasárnapi Újság lapjain szövegfolklorista szemmel. In: *A véleményesajtótól a tömegsajtóig. Fejezetek a magyar újságírás történetéből*. Szerk. KLESTENITZ Tibor – PAÁL Vince. Budapest, 2017. 39–58.
- LIPTÁK 2001 LIPTÁK Dorottya: Polgári kulturális gyakorlat és nemzeti jelleg a közép-európai sajtóban. *Aetas* 16. (2001):3. 46–83.
- MANHERCZ 2012 MANHERCZ Orsolya: *Magas rangú hivatalos utazások Magyarországon a Bach-korszakban. Ferenc József magyarországi látogatásai 1849 és 1859 között*. Doktori disszertáció. Budapest, 2012.
- MIKLÓSSY 1985 MIKLÓSSY János: A Vasárnapi Újság (1854–1921). In: *A magyar sajtó története III/1 1848–1867*. Szerk. KOSÁRY Domokos – NÉMETH G. Béla. Budapest, 1985. 448–453.

- PUSZTAI 2012 PUSZTAI Bertalan: Isten nem kellemes alkotása vagy a művelt emberiség nemes hajtása? Turisták a Vasárnapi Újság hasábjain. In: *Médiumok, történetek, használatok. Ünnepi tanulmánykötet a 60 éves Szajbély Mihály tiszteletére*. Szerk. PUSZTAI Bertalan. Szeged, 2012. 366–380.
- SALVENDY 1986 SALVENDY, John T.: Három Habsburg pszichopatológiája. Ferenc József császár, Erzsébet királyné és Rudolf trónörökös. *Valóság* 29. (1986):3. 95–107.
- TAYLOR 1997 TAYLOR, Peter J.: Mitől modern a világrendszer? Hétköznapi modernitás és globális hegemonia. *Eszmélet* 9. (1997): 33. 16–39.
- VÉR 2006 VÉR Eszter Virág: Erzsébet. Mítosz és valóság a magyarok királynéképében. In: *A múlt feltárása előítéletek nélkül*. Szerk. GERGELY Jenő. Budapest, 2006. 121–138.
- VÉR 2012 VÉR Eszter Virág: Újraértelmezett szerepvállalások (avagy Erzsébet császárné alakváltozásai 1866-ban). *Aetas* 27. (2012):1. 83–104.
- VÉR 2015 VÉR Eszter Virág: „... egy áldott emlékezetű királyné...” Adalékok Jókai Mór mitikus Erzsébet-képének alakulásához. *Aetas* 30. (2015):1. 59–86.
- VÉR 2023 VÉR Eszter Virág: Erzsébet császárné Magyarországon 1866 nyarán: fogadtatás, emlékezet, mítosz. *Történelmi Szemle* 65. (2023):1. 43–64.

Queen Elizabeth in the *Vasárnapi Újság* Newspaper

by Tibor Klestenitz

(Summary)

This case study examines the image of Queen Elizabeth in the popular family weekly *Vasárnapi Újság*. During the neo-absolutist era, the paper deliberately avoided political topics. Exceptions to this were, of course, the representative events of the imperial family, but the focus was not on the Empress herself, but only on her status. This indifference changed suddenly in 1866, during her stay in Buda. The Empress's confident command of Hungarian played an important role in this, as the staff of the paper was aware that Elizabeth's interest in Hungarian language and literature had considerable advertising value.

After the coronation of 1867, the authors of the *Vasárnapi Újság*, despite their distrust of the Compromise, were enthusiastic about the Queen. In addition to her gestures to the Hungarian nation, her approachability, her abstinence from princely allure and her physical beauty played a role in their image of Elizabeth. At the same time, in the spirit of idealisation, they overlooked her shortcomings and even endowed her with imaginary virtues such as maternal devotion, puritanism and religious fervour. In 1898, after the Queen's assassination, the authors of the newspaper could not escape the influence of the national imagination, which shaped the image of the Queen according to collective desires and assumed of her a Hungarian nationalist sentiment of independence. However, the careful blending of elements of the cult of Elizabeth with the memory of the War of Independence remained a one-off occasion, and the two traditions continued to live in parallel in the weekly.